

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет
Факультет іноземної філології
та соціальних комунікацій

X

**ВСЕУКРАЇНЬКА
НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ**

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

27-28 квітня 2023 року

Матеріали

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА
СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ**

**СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО
СУСПІЛЬСТВА**

**МАТЕРІАЛИ X ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ, АСПІРАНТІВ,
ВИКЛАДАЧІВ ТА СПІВРОБІТНИКІВ**

(Суми, 27-28 квітня 2023 року)

Суми, 2023

С-70 Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства:

Матеріали десятої Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів, викладачів та співробітників (Суми, 27–28 квітня 2023 р.) / уклад. М. М. Набок. Суми : Сумський державний університет, 2023. 367 с.

До збірника увійшли наукові матеріали, присвячені актуальним проблемам сучасного перекладу, етнолінгвістики, стилістики, методики та методології сучасних мовознавчих та літературознавчих дисциплін. Складовою збірника є наукові розвідки з питань релігії та культури, соціальних і міжкультурних комунікацій, психологічної теорії та практики, соціологічних досліджень.

Для викладачів закладів вищої освіти, аспірантів, студентів, учителів загальноосвітніх шкіл, гімназій, ліцеїв та коледжів, усіх, хто цікавиться питаннями соціогуманітарного напрямку.

Матеріали друкуються в авторській редакції.

Діана Левкович,

студентка Сумського державного університету

ІДІОМАТИЧНИЙ ПРОСТІР «НОМО SOCIALIS»

Проблема людського фактора в мові та мовленні вже багато років привертає увагу вчених та продовжує бути актуальною завдяки антропоцентричному напрямку лінгвістики. Відображення людиною навколишнього світу, його ставлення до реальності набуває яскравого вираження в емоційно-оцінних одиницях, зокрема в ідіомах. Особливу увагу дослідників привертають ідіоми, що відображають різні сфери життя людини, що позначають його окремі властивості, а також поведінка, відносини з оточуючими [3, с. 94].

Сучасний розвиток цивілізації, освіти, науки, технологій, зростаюча залежність людини від суспільства, колективу, в якому вона живе, зумовлює необхідність додаткового вивчення ідіом, що позначають людину як соціальну істоту, розкриття значущості її індивідуальних рис. Для всебічного аналізу семантики таких ідіом, крім вивчення словникових дефініцій, є обов'язковим облік їхніх функцій у висловлюванні, а також у реалізації комунікативних стратегій та тактик. Складність феномена людини вимагає комплексного дослідження ідіом, що позначають різні аспекти його буття: біологічних особливостей, внутрішнього стану та зовнішніх проявів.

Ідіома – це стійкий мовний комплекс зі структурою слова, словосполучення чи речення та цілком або частково переосмислене значення компонентів [4, с. 59]. Здібність ідіом вербалізувати концепти відкриває можливість побудови ідіоматичних просторів [1, с. 414].

Концептуальний простір розглядають як певне коло концептів у свідомості окремої мовної спільноти, загальні універсальні категорії. Вербалізована частина концептуального простору утворює номінативний простір, складовими елементами якого є функціонально-семантичні поля, що співвідносяться з

концептуальною картиною світу та відображають ознаки реалій та їх лексичні інтерпретації. Номінативний простір представлений вербальними одиницями різних видів та структурних типів, у тому числі й ідіомами, які, у свою чергу, формують ідіоматичний простір – сукупність взаємопов'язаних концептів різного рівня абстракції, об'єднаних подібними категоріальними ознаками та актуалізованими ідіоматичними засобами мови.

Ідіоматичний простір – це сукупність виразів, які не можуть бути зрозумілими в буквальному значенні, оскільки мають власну фразеологічну значимість. Це можуть бути вирази зі словами, які не мають логічного зв'язку, або вирази зі словами, які мають логічний зв'язок, але вживаються в специфічних ситуаціях або зі специфічними метафорами.

Особливістю ідіоматичного простору «*homo socialis*» є якісна характеристика людини, що включає:

- 1) риси характеру (добродушність, нестриманість, лінь, чесність, хоробрість, нахабство, гордість тощо);
- 2) темперамент (сангвінік, холерик, меланхолік, флегматик);
- 3) зовнішній вигляд (фігура, зростання тощо);
- 4) внутрішній світ (емоції, почуття);
- 5) соціальний статус (заможність, бідність);
- 6) фізичний стан (здоров'я, нездужання);
- 7) здібності (розум) тощо.

Ідіоми, які позначають зазначені вище властивості людини містять оцінку (негативну, позитивну чи нейтральну) і формують враження як про окремі риси особистості, так і про неї в цілому. Сформована думка переважно є спільною для всіх представників певної нації, хоча може відрізнятися у різних суб'єктів, бо весь досвід людства, тією мірою, якою він засвоєний певною особистістю, постійно пропускається через її власний досвід сприйняття та осмислення світу. Наскільки б не були близькі концепти в мисленні людини до загальноприйнятих канонів, вони становлять його індивідуальне надбання і тому у його свідомості мають соціально відпрацьований, але особистісно

заломлений характер [5, с. 138].

Ідіоми, що позначають людину, її риси, стани, дії, поведінку, всі її соціальні відносини, формують соціально-антропоцентричне ідіоматичний простір «*homo socialis*». *Homo socialis* – це «людина соціальна», тобто. індивід, який живе та діє у суспільстві, дотримується існуючих морально-етичних норм та встановлених правил поведінки, беручи участь у їх формуванні та зміні. Таким чином, цей ідіоматичний простір має антропоцентричну основу. З безлічі концептів, які представляють навколишню дійсність, одні пов'язані безпосередньо з людиною (міжособистісні відносини, риси характеру, зовнішність, поведінка) та з її суб'єктивною оцінкою, а інші – стоять осторонь тем людини (світ природи, світ речей).

Кожен концепт реалізується специфічним набором номінативних засобів: лексичними, ідіоматичними чи їх комбінаціями. Концепти, пов'язані безпосередньо з людиною, з її місцем у суспільстві, мають високий ступінь абстракції та конституують ідіоматичний простір «*homo socialis*» [7, с. 192]. До свого складу вони включають низку концептів нижчого рівня абстракції, які характеризуються наявністю певних концептуальних ознак, які отримують мовну репрезентацію у вигляді ідіоматичних одиниць сучасної англійської мови.

Отже, свою увагу людина звертає не тільки на пізнання навколишнього світу, а й на оцінку себе і собі подібних, свого внутрішнього світу та інтелектуальної діяльності. Індивід намагається через самопізнання краще осмислити світ довкола себе, пропускаючи його через призму свого «Я» [2, с. 226].

Дослідження мовних процесів відбувається у нерозривному зв'язку з потребами комунікативної діяльності та передбачає облік людського чинника у діяльності суб'єкта мови та його реципієнта. Саме той, хто говорить, висловлює своє емотивне ставлення до стану справ, дає йому оцінку, відбирає мовні одиниці та правила їх комбінації, керуючись обраною системою мовної діяльності, розрахованої на комунікативну удачу, на досягнення своєї

прагматичної мети.

Ідіоматичний простір «*homo socialis*» має складну концептуальну структуру. Воно складається з низки вербалізованих ідіомами концептів різного ступеня абстракції, які існують у нашій свідомості системно у вигляді чіткої ієрархії. Кожен концепт – від простого до найскладнішого – має внутрішню організацію, яку забезпечують чотири типи фреймів – предметноцентричний, акційний, партонімічний та асоціативний. Дослідження ієрархічної будови ідіоматичного простору «*homo socialis*» та фреймової організації вербалізованих концептів, що формують його, дозволяє відтворити спосіб існування антропоцентричної інформації у свідомості носія мови. Складність структурної організації досліджуваного простору в тому, що людина є явищем багатограним і суперечливим [6, с. 236].

В основі кожного усного чи письмового вербального повідомлення лежить певна ідея – задум, намір адресата, що оформляється у його свідомості в концептуальну структуру – систему образів, серед яких найвищий рівень абстракції має *метаобраз*, який розкривається за допомогою мовного матеріалу, обраного мовцем для генерування тексту [8, с. 151].

Виділення в образній системі художнього твору двох систем образів можна перенести і на концептуальну структуру свідомості людини загалом. Існування двох систем образів слід брати до уваги при дослідженні будь-якого концептуального простору, зокрема тієї його вербалізованої частини, яка становить ідіоматичний простір. Важливість обліку двох систем образів під час аналізу ідіоматичного простору «*homo socialis*» пояснюється специфікою мовного матеріалу, який, крім емотивності та експресивності одиниць, характеризується високою образною виразністю. Оскільки система метаобразів є концептуальною організацією художнього тексту, а будь-який текст є результатом творчої діяльності мислення, можна стверджувати, що концептуальна система свідомості має ієрархічну будову.

Науковий керівник: Кобякова І. К., кандидат філологічних наук, професор кафедри германської філології Сумського державного університету.

Список використаних джерел:

1. A. Baranov. Cognitive Modeling of Actual Meaning in the Field of Phraseology. *Journal of Pragmatics*. 1996. No 25. P. 409–429.
2. Burger H. Phraseologie. Eine Einfuhrung am Beispiel des Deutschen. Berlin: Erich Schmidt, 1998. 226 p.
3. Gibbs R.W., Nayak N.P. Why Idioms Mean What They Do. *Journal of Experimental Psychology*. 1991. Vol . 120 (1). P. 93–95.
4. Kobyakova I., Habenko M., Kobyakova I., Habenko M. The challenges of legal texts translation in terms of European integration. *Philological Treatises*. Vol. 9 No. 4. 2017. P. 57–61.
5. Kovecses Z., Palmer B.G., Dirven R. Language and Emotion: The Interplay of Conceptualization with Physiology and Culture. *Cognitive Linguistic Research. Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast / Ed. by R. Dirven, R. Porings*. N.-Y.: Mouton de Gruyter, 2002. Vol. 20. P. 133–161.
6. Lakoff G. The Contemporary Theory of Metaphor. *Metaphor and Thought / Ed. by A. Ortony*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993. P. 203–251.
7. Owen M. Apologies and Remedial Interchanges: A Study of Language Use in Social Interaction. L., N.Y.: Amsterdam, Mouton, 1983. 192 p.
8. Shvachko S. A. Paradigmatic and syntagmatic aspects of the English numerals. *Philological Treatises*. Vol 1. no 2. 2010. Pp. 149–153.

Anna Zinchenko,

PhD, assistant professor, Sumy State University

Anzhelika Kalchenko,

student, Sumy State University

**ON MANIFESTATION OF ENGLISH IN OTHER LANGUAGES:
CASE OF INTERNATIONALISMS AND ANGLICISMS**

As the process of globalization affects almost every sphere of the modern world, languages and communication are still among its main instruments of